

Доповідач:
Сівова Тетяна Юрївна,
Phd, молодший науковий співробітник
ВД «Академперіодика» НАН України

ВИДАВНИЧІ ПРОЄКТИ НАН УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

(Київ 2024)

Мета дослідження полягає в аналізі гендерного розподілу авторів книжкових видань у межах видавничих проєктів НАН України, зокрема визначення частки жінок в авторських колективах, а також дослідження динаміки змін участі жінок за секціями та відділеннями НАН України.

Гендерний аспект авторства жінок — це дослідження літературної чи наукової творчості крізь призму фемінності/маскулінності, що фокусується на специфіці жіночої свідомості, гендерній ідентичності та мовних засобах репрезентації.

Було проведено дослідження гендерного аспекту авторства жінок у наукових книгах НАН України, випущених у межах загальноакадемічних проєктів:

1. «Наукова книга»
2. «Наукова книга. Молоді вчені»
3. «Українська наукова книга іноземною мовою»
4. «Наука для всіх»

Дослідження охопило період 2020—2023 рр. Встановлено, що протягом зазначеного періоду було випущено **127** видань, **31,4 %** авторів яких — **жінки**.

"Наукова книга" — найстаріший і найбільш представницький проєкт — започаткований ще у 2001 році.

Другий за часом започаткування проєкт — **"Наука для всіх"**, відкритий у 2004 році виданням "Ботанічні зошити або дванадцять подорожей у світ рослин"

(автори — академік НАН України К.М. Ситник, В.С. Галузинська). У межах цього проекту здійснюється видання науково-популярних книг, присвячених цікавим питанням науки. Читацька аудиторія проекту широка — учні старших класів загальноосвітніх шкіл, студенти, аспіранти, науковці.

"Наукова книга для молодих вчених" — нова запроваджена за ініціативою Науково-видавничої ради НАН України форма підтримки наукової академічної молоді. Монографічні дослідження молодих учених і докторів наук віком до 40 років можуть бути надруковані у видавництві "Наукова думка" у межах проекту "Наукова книга" після проходження стороннього рецензування та конкурсного відбору.

Проект **"Наукова книга іноземною мовою"** передбачає видання академічної літератури англійською та іншими світовими мовами з метою більш ефективного представлення досягнень вітчизняної науки світовій спільноті. Переклади іноземною мовою готують самі вчені, видавництва здійснюють виготовлення оригіналу-макету та тиражування. Насамперед цей проект зацікавив тих науковців, які виконують роботи по спільних із зарубіжними фахівцями програмах.

Відділення НАН України	Кількість		Частка жінок, %
	монографій	авторів	
Математики	6	14	50,0
Інформатики	9	25	4,0
Механіки	2	3	0,0
Фізики та астрономії	5	16	18,8
Паук про Землю	6	20	25,0
Фізико-технічних проблем матеріалознавства	12	46	26,1
Фізико-технічних проблем енергетики	9	41	26,8
Ядерної фізики та енергетики	4	10	10,0
Хімії	5	12	50,0
Біохімії, фізіології і молекулярної біології	5	16	43,8
Загальної біології	3	6	33,3
Історії, філософії та права	7	39	35,9
Літератури, мови та мистецтвознавства	4	11	81,8

Рис. 1. Частка жінок серед авторів проекту «Наукова книга» по відділеннях НАН України, 2020-2023 рр.

Найбільше монографій у проєкті «Наукова книга» вийшло в установ Секції фізико-технічних та математичних наук, а в межах Секції — **Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства** — **12**. Загальна кількість авторів і частка жінок серед у цього Відділення також є найвищою. Найменше праць було опубліковано **Відділенням механіки** — два видання, серед авторів яких жінок немає. Найменше видань представлено Секцією гуманітарних і суспільних наук, проте частка жінок серед їх авторів є найвищою — **58,8 %**. Цей показник Секції хіміко-біологічних наук — **42,4 %**, Секції фізико-технічних та математичних наук — **20,1 %**.

Проєкт «Наукова книга. Молоді вчені» традиційно представлений виданнями жіночого авторства. Загалом у цьому проєкті Секція суспільних і гуманітарних наук оприлюднила найбільшу кількість книг — **12**, усі автори яких — жінки.

Відділення НАН України	Кількість		Частка жінок, %
	монографій	авторів	
Фізико-технічних проблем енергетики	2	4	75,0
Загальної біології	4	5	60,0
Історії, філософії та права	1	1	100,0
Літератури, мови та мистецтвознавства	11	11	100,0

Рис. 2. Частка жінок серед авторів проєкту «Наукова книга. Молоді вчені» по відділеннях НАН України, 2020-2023 рр.

У виданнях з проєкту «Українська наукова книга іноземною мовою» найбільше авторів-жінок у Відділенні хімії та у Відділенні економіки, а у виданнях відділень математики; наук про Землю; фізико-технічних проблем матеріалознавства; ядерної фізики та енергетики; літератури, мови та мистецтвознавства авторські колективи сформовані лише чоловіками.

Відділення НАН України	Кількість		Частка жінок, %
	видань	авторів	
Математики	2	2	0,0
Інформатики	1	136	22,8
Механіки	2	3	66,6
Фізики та астрономії	3	10	10,0
Наук про Землю	1	3	0,0
Фізико-технічних проблем матеріалознавства	1	1	0,0
Фізико-технічних проблем енергетики	7	21	23,8
Ядерної фізики та енергетики	2	4	0,0
Хімії	3	17	47,0
Біохімії, фізіології та молекулярної біології	1	104	35,6
Економіки	1	6	50,0
Історії, філософії та права	1	11	27,3
Літератури, мови та мистецтвознавства	1	1	0,0

Рис. 3. Частка жінок серед авторів за проектом «Українська наукова книга іноземною мовою» по відділенням НАН України, 2020-2023 рр.

Проект «Українська наукова книга іноземною мовою». Протягом досліджуваного періоду за цим проектом випущено **26** видань, серед яких 2 колективні праці зі значною кількістю авторів («Neurophysiological Essays of Platon Kostyuk and his Students» і «Space Research in Ukraine. 2018—2020»). Загальна кількість авторів 26 книг становить **319** осіб, з них **90** — жінки, відповідно **28,2 %** від загальної кількості авторів. Усі **7** одноосібних монографій, випущених за цей час, написано чоловіками

Відділення НАН України	Кількість		Частка жінок, %
	монографій	авторів	
Фізико-технічних проблем матеріалознавства	2	2	0,0
Фізико-технічних проблем енергетики	1	12	41,7
Хімії	1	4	50,0
Історії, філософії та права	2	10	20,0

Рис. 4. Частка жінок серед авторів за проектом «Наука для всіх» по відділенням НАН України, 2020-2023 рр.

Загальна кількість авторів книг у цьому проекті за досліджуваний період становить **28**, серед них **9** жінок (**32,1 %** від загальної кількості авторів). Половина видань є одноосібними, при цьому одне з них написано жінкою. До Секції фізико-технічних і математичних наук належать **3** видання, до Секції хімічних і біологічних наук — **1**, до Секції суспільних і гуманітарних наук — **2**.

Зміни гендерного розподілу в НАН України

Відповідно до звітів про діяльність Національної академії наук України, гендерні співвідношення в **2019 р.** були такими:

- жінок серед працівників наукових установ — **49,7%**;
- серед наукових працівників — **41,1 %**;
- серед членів-кореспондентів НАН України — **9,1 %**;
- серед дійсних членів (академіків) НАН України — **2,3 %**.

У **2023 р.** показники дещо змінилися:

- жінок серед наукових працівників — **41,8 %**;
- серед членів-кореспондентів НАН України — **11,6 %**;
- серед дійсних членів (академіків) НАН України — **4,9 %**.

Однак, попри збільшення частки жінок на керівних посадах, ці показники залишаються непропорційно низькими.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що у 2020—2023 рр. участь жінок в авторстві наукових видань НАН України має позитивну динаміку, однак залишається нерівномірною та загалом недостатньою. Частка жінок серед авторів становить 31,4 %, що свідчить про їхнє суттєве, але ще не домінуюче представництво в академічному книговиданні.

Найвищий рівень залучення жінок характерний для гуманітарних і суспільних наук, де їх частка сягає 58,8 %, тоді як у фізико-технічному та математичному напрямі вона істотно нижча (20,1 %). Окремі відділення залишаються повністю чоловічими за складом авторів, що свідчить про збереження гендерного домінування в окремих галузях. Водночас у проєкті «Наукова книга. Молоді вчені» простежується виразна тенденція до активного представництва жінок, зокрема у гуманітарному напрямі, де всі автори — жінки.

Аналіз змін гендерного складу НАН України загалом підтверджує поступове зростання представництва жінок, зокрема серед членів-кореспондентів і академіків. Проте їхня частка на найвищих рівнях академічної ієрархії залишається непропорційно низькою порівняно з часткою жінок серед наукових працівників.

Отже, попри позитивну динаміку, гендерний баланс у науковій сфері НАН України ще не досягнутий. Необхідним є подальше впровадження системних заходів для розширення участі жінок.